

**BORGES
SEKSENİNDE
SOHBETLER**

EDİTÖR
WILLIS BARNSTONE

Çeviri: CELÂL ÜSTER

can
söyleşi

BORGES
SEKSENİNDE
SOHBETLER

Borges at Eighty: Conversations, ed. Willis Barnstone

Bu kitabın çevirisinde New Direction Books'un 2013 tarihli baskısı esas alınmıştır.

© 1982, Indiana University Press

© 2017, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Indiana University Press ve Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ağustos 2017, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Editör: Berrak Göçer

Düzeltili: Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 12584

ISBN 978-975-07-3548-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com9789750735486

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

BORGES SEKSENİNDE SOHBETLER

Hazırlayan ve fotoğraflayan

Willis Barnstone

İngilizce aslından çeviren

Celâl Üster

WILLIS BARNSTONE, 1927 doğumlu Amerikalı şair, çevirmen, Kitabı Mukaddes bilgini, denemeci ve ressam. Indiana Üniversitesi onursal profesörü. Son kitapları arasında, *Café de l'Aube a Paris* (Paris'te Şafak Kafesi), *The Gnostic Bible* (Gnostik İncil), *The Restored New Testament* (Düzenlenmiş Yeni Ahit) ve *ABC of Translation* (Çevirinin ABC'si) bulunuyor. *Border of a Dream: Selected Poems of Antonio Machado* (Bir Rüyanın Sınırı: Antonio Machado'nun Seçilmiş Şiirleri) adlı çalışması 1993'te Lannan Edebiyat Desteği aldı.

CELÂL ÜSTER, 1947'de İstanbul'da doğdu. İngiliz Erkek Lisesi, Robert Academy ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim gördü. İlk çevirileri *Yeni Dergi*'de yayımlandı. 1983'te George Thomson'ın *Tarihöncesi Ege* adlı yapıtının çevirisiyle *Yazko Çeviri* dergisinin Azra Erhat Ödülü'ne değer görüldü. Yaroslav Haşek'ten George Orwell'a, D.H. Lawrence'tan Iris Murdoch'a, Juan Rulfo'dan Jorge Luis Borges'e, Mario Vargas Llosa'dan John Berger'a, Paulo Coelho'dan Roald Dahl'a pek çok yazarın yapıtlarını dilimize kazandırdı.

William Cagle'a

İçindekiler

Önsöz	13
1. Gizemli Adalar	17
2. Uyandığımda	39
3. Körlük Ağır Ağır İnen Bir Yaz Alacakaranlığı Gibi Geldi	63
4. Ben Neysem Oyum	75
5. Kalabalık Bir Yanılsamadır	111
6. Ama Ben Düş Kurmayı Yeğlerim	125
7. Yazar Kendi Yapıtını Bekler	141
8. Zaman Temel Gizdir	155
9. Cenneti Her Zaman Bir Kütüphane Olarak Düşünmüşümdür	173
10. Karabasan, O Düş Kaplanı	203
11. Aynaların Karşısında	229
Her Zaman Korkmuşumdur	229
Sonsöz	257
Söyleşilere Katılanlar	265
Teşekkürler	269

Önsöz

1975'in Noel gecesi Buenos Aires'te, ülkenin gerginlik içinde olduğu bir ortamda,¹ Borges'le bir Noel yemeği yemiştik. Borges çok ciddiye. Yemeğe diyecek yoktu, şarap enfesti; ama sohbet ederken aklımızın bir köşesinde hep ülkeyi saran keder vardı. Sonunda gitme vakti geldi. Otobüsler ve taksiler grevde olduğundan yürümek zorundaydık; Borges her zamanki beyfendiliğiyle koca kentin öbür ucunda oturan arkadaşı María Kodama'yı² evine bırakmamızda diretti. Ama yetmiş beş yaşındaki kör şair için bu bir külfet sayılmazdı çünkü yürümeyi çok seviyordu, özellikle de geceleri, yürümek biraz da sohbet etmek için bir bahaneydi onun için. O rüzgârlı, insanı diriltten yarı aydınlık gecede şehri bir uçtan bir uca ağır ağır yürüdük. Saatler ilerledikçe Borges, sokaklardaki her tuhaflığın, görmeyen gözlerinin her nasılsa tanıdığı yapıların, gelip

1. Arjantin'i büyük bir bunalıma sürükleyen Devlet Başkanı Juan Perón 1974'te ölmüş, başkanlığı devralan eşi Isabel Perón yönetimin sağa kayışını daha da hızlandırmıştı. 1975'te şiddet giderek yaygınlaşıyordu, siyasal ortam iyice gerginleşmişti. Nitekim 1976'da ordu bir kez daha yönetime el koyacak, General Jorge Rafael Videla başkanlığındaki cunta döneminde binlerce Arjantinli tutuklanacak, öldürülecek ya da ortadan kaybolacaktı. (Ç.N.)

2. María Kodama, Borges'le öğrencilik yıllarında, yazarın bir konferansında tanıştı. Borges'in hayatı boyunca birlikte yaşadığı annesinin 1975'te ölmesinin ardından onun edebî sekreteri oldu ve çeşitli yolculuklarda ona eşlik etti, görme yetisini yitirdiği için Borges'in yazmasına yardımcı oldu. Birlikte çıktıkları yolculuklar Borges'in *Atlas* (çev. Celâl Üster, İletişim Yayınları) adlı kitabına konu oldu. Kodama ile Borges, yazarın ölümünden kısa bir süre önce, 1986'da evlendiler. (Ç.N.)

geçenlerin gittikçe daha ayırında görünüyordu. Birden bir otobüs belirdi ve María otobüse atlayıverdi, biz de gerisingeri Borges'in evine yollandık.

Artık María güvenli bir biçimde evinin yolunu tutmuştu ya, Borges'i aceleye getirmenin mümkünü yoktu. İlk başlarda belki de evinin yolunu bulamıyordur diye düşünmüştüm çünkü birkaç adımda bir önemli bir noktaya değindiğinde duraklıyor, yolumuzu kaybetmişiz gibi dönenip duruyordu. Ama yok, ya kız kardeşi Nora ve çocukluklarından ya kırk yıl kadar önce Brezilya-Uruguay sınırında vurulduğunu gördüğü siyah adamdan ya da 19. yüzyıldaki içsavaşlara katılmış asker atalarından konuşmaktı istediği. Bastonu ikide bir bozuk kaldırımdaki bir çukura ya da küçük bir yarığa çarpıyor ve en küçük bir olayda durup bastonuyla önünü yokluyor, sanki bir oyuncuymuş gibi kollarını öne uzatıyor, bacaklarını açıyordu. Her zaman olduğu gibi, Borges'in karakteri ve özel konuşmalarının da en azından yazdıkları kadar etkileyici ve nükteli olduğunu düşünmüştüm; hatta denilebilir ki, sohbetleri –en azından benim için– yazdıklarının onanmasıydı. Evine vardığımızda şafak söküyordu. Uzun bir sohbet gecesi daha sona ermişti.

Ertesi gün öğleden sonra Borges'le Saint James Café'ye gittik ve üç saat boyunca Dante ve Milton'dan başka bir şey konuşmadık. Akşama doğru tuhaf bir kasvet bastı beni. Akşam yemeğini Maxine's'de yemek üzere evinden çıkıyorduk ki ona şöyle dedim: "Borges, sizin sözlerinizi hep kafamda canlandırdığım kadarıyla belli belirsiz hatırlayacağım ama gerçek sözcüklerin hiçbirini hatırlamayacağım." Borges kolumu tuttu ve o kendine özgü tuzaklı avutuculuğuyla yanıtladı: "Swedenborg'un¹ yazdığını hatırlayın, Tanrı bize unutmaya yetisine sahip olalım diye bir beyin verdi, demişti."

Uçaklarda, arabalarda, sokaklarda, lokantalarda ve oturma odalarında saatler boyunca edilen sözleri hatırlamam ola-

1. Emanuel Swedenborg (1688-1772): İsveçli biliminsanı, filozof ve mistik ilahiyatçı. Doğa felsefesi, kimya ile insan anatomisi ve fizyolojisi üstüne önemli çalışmalar yaptı; geçirdiği dinsel bunalımın ardından "melekler ve ruhlar dünyasında duyduklarıyla gördüklerini" aktarmaya yöneldi. Swedenborg'un aklını kaçırdığı yolundaki savlara karşı çıkan Borges bir yazısında, "Swedenborg, öbür dünyanın ilk kâşifidir, ciddiye almamız gereken bir kâşif," demişti. (Ç.N.)

naksız ama Borges'in inanılmaz açıkyürekliği, şaşırtıcılığı ve zekâsı bu kitapta biraz daha biçimsel bir yoldan da olsa hepimiz için kayda geçirilmiş oluyor. Ömrümde hiç kimsenin sohbeti benim için bu kadar Sokrates'çi nitelikler taşımadı, hiç kimsenin sohbetinde bu kadar içe işleyen ve keyifli düşünceler ve yanıtlarla karşılaşmadım. Dostluğu hayranlık verici bir sanata dönüştüren hayatı boyunca başkalarıyla paylaştığı düşüncelerinin, söyleşilerinin birkaç saatinin kaydına sahip olduğumuz için ne kadar talihliyiz.

Borges 1976'da hayatı ve yapıtları üstüne bir dizi söyleşiye katılmak için üç günlüğüne Indiana Üniversitesi'ne gelmişti. 1980 baharında, William T. Patten Vakfı, İspanyolca ve Portekizce Bölümü, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü ve Latino Sorunları Dairesi'nin ortak destekleriyle onursal Patten profesörü olarak Indiana Üniversitesi'ne üç aylığına bir kez daha gelmişti. Borges'in Indiana Üniversitesi'ni ziyaretinin eş ev sahiplerinden Latino Sorunları Dairesi Direktörü Jorge Oclander de, bir Arjantinli olarak, bu kitabın sonsözünde, Borges'in yaşadığı Buenos Aires kentinin kendine özgü kimliğini gözler önüne seriyor.

Borges 1980'deki ziyaretinde de Chicago, New York ve Boston'a giderek konuşmalar yaptı. Chicago Üniversitesi'nde kalabalık bir topluluğa konuştu. New York PEN Kulübü'nde Alastair Reid ve John Coleman'ın sorularını yanıtladı. Dick Cavett'in televizyondaki sohbet programına çıktı. Columbia Üniversitesi'ndeki Butler Kütüphanesi'nde geniş ve duyarlıklı bir dinleyici kitlesine seslendi ve şöyle dedi: "Kalabalık, bir yanılsamadır. Böyle bir şey yoktur. Ben sizlerle teke tek konuşuyorum." Borges, New York'tan Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'ne (MIT) giderek orada Boston Üniversitesi, Harvard Üniversitesi ve MIT tarafından desteklenen bir tartışmaya katıldı. Bu Borges'in, Harvard'da Charles Eliot Norton onursal şiir profesörü olduğu 1967'den beri Cambridge'e ilk gidişiydi.

Borges'in bu kitapta yer alan fotoğrafları 1976-1977'de Buenos Aires'te çekilmiştir.

Willis Barnstone

1

Gizemli Adalar

Indiana Üniversitesi,
Mart 1980

Neden bir başka gizemli adadan daha söz etmeyelim? Neden Manhattan'dan söz etmeyelim? İnsan Manhattan'ı düşündüğünde New York'u herkese ait bir şehir olarak düşünür. Ne ki New York, tıpkı güneş gibi gözünüzü kamaştırır. Güneş kuşkusuz gizemlidir. Güneşe yalnızca kartalların bakabileceği söylenir. Ben New York'a bakamıyorum, kör olduğum için değil, New York gözümü kamaştırdığı için. Üstelik çok seviyorum o kenti. Ne zaman New York'tan söz etsem, o saat Walt Whitman düşer aklıma.

JORGE OCLANDER: Dinleyicilerin hepsi Borges'i tanımak istiyor.

JORGE LUIS BORGES: Keşke tanısaydım. Ondan bıktım usandım.

OCLANDER: Bizi kendi kütüphanenizde bir yolculuğa çıkarır mısınız? Gençliğinizde okumaktan en çok hoşlandığınız kitaplar hangileriydi?

BORGES: O kitaplar şimdi de hoşuma giden kitaplar. İşe Stevenson, Kipling, Kitabı Mukaddes okumakla,

önce Edward William Lane çevirisinden, sonra Burton yorumundan *Binbir Gece Masalları*'nı okumakla başlamıştım, bu kitapları hâlâ tekrar tekrar okuyorum. Hayatım boyunca pek fazla kitap okumadım ama daha çok eskiden okuduklarımı yeniden okudum. 1955'te gözlerim yüzünden okuyamaz oldum, o günden bu yana da günümüzde yazılmış bir şey okumaya kalkışmadım. Ömrümde gazete okuduğumu sanmıyorum. Geçmiş bilebiliriz ama bugün bizden gizlenmiştir. Bugün, tarihçiler ya da kendilerine tarihçi diyecek romancılar tarafından bilinecek. Ama bugün neler olup bittiğine gelince, bu evrenin genel gizeminin bir parçası.

O yüzden hep daha önce okuduklarımı yeniden okumayı yeğledim. Cenevre'de Fransızca öğrendim, Latince öğrendim ve bir şiirimde dediğim gibi, unutulmuş Latince öğrenmek bile bir servet değerinde. Üstelik İspanyolca konuştuğum için bir bakıma bir tür bozuk Latince konuşuyor sayılırım; ama her zaman geçmişin Latincesine özlemle, bir tür vatan hasretiyle bakarım. Dünyadaki pek çok yazar da aynı özlemi duymuştur. Benim kahramanlarımdan biri olan Samuel Johnson İngilizcenin yanı sıra Latince de yazmaya kalkışmıştı, hem de büyük bir başarıyla. Quevedo, Saavedra Fajardo ve Góngora¹ da İspanyolcanın yanı sıra çok güzel Latince yazmışlardı. Bir anlamda Latinceye geri dönmeliyiz ve bunun için hepimiz elimizden geleni yapıyoruz. Durmadan konudan uzaklaştığım için beni bağışlayın. Cenevre'de kendi kendime Almanca öğrenmiştim çünkü Schopenhauer'i aslından okumak istiyordum. Ve Almanca öğrenmenin çok hoş bir yöntemini buldum. Almanca yoksa hepimize

1. 16 ve 17. yüzyıllarda yaşamış İspanyol yazarlar. Ezeli rakip olan Francisco de Quevedo ve Luis de Góngora, İspanyol dilinin en önemli şairlerinden sayılır. (Y.N.)

salık veririm. Heine'nin *Şarkılar Kitabı*'nı¹ edinin –kolayca edinebilirsiniz– bir de Almanca-İngilizce sözlük alın ve şiirleri okumaya başlayın. İlk başlarda kafanız karışabilir ama iki-üç ay sonra bir de bakacaksınız, dünyanın en güzel şiirlerini okuyorsunuz; belki pek anlamadan ama duyumsayarak, ki bu çok daha iyidir çünkü şiir akla değil hayal gücüne seslenir.

Gözlerim okuma yetisini yitirdiğinde kendi kendime şöyle dedim: Bu her şeyin sonu olmamalı. Burada anmam gereken yazarlardan birinin dediği gibi, “Kendimi zavallının biri olarak görmeyeceğim.” Hayır, yeni bir yaşantının başlangıcı olmalıydı bu. Sonra da şöyle düşündüm: Atalarımın konuştuğu dili keşfedeceğim. O dili Mercia'da,² bugün Northumberland dedikleri Northumbria'da konuşmuş olabilirler. Eski İngilizceye kadar uzanacağım. Böylece, aralarında María Kodama'nın da bulunduğu küçük bir grupla Eski İngilizce çalışmaya başladım. Birçok parçayı ezbere biliyorum. Çok güzel şiirler. Duygusal tek bir dize yok o şiirlerde. Savaşçıların, rahiplerin ve de denizcilerin söylemi ve İsa'dan yedi yüz yıl kadar sonra İngilizlerin yüzlerinin denize dönük olduğunu görüyorsunuz. Bu erken dönem şiirlerinin köşe bucağında hep deniz vardır. İngiltere'de böyledir. *On flodesæht feor gewitan*, “okyanusun sultanlığında uzaklara yol almak” gibi harikulade dizelere rastlarsınız. Şimdi ben de okyanusun sultanlığında uzaklara yol aldım ve buradayım işte, çok mutluyum, sizin kıtanızın orta yerindeyim ama bir Güney Amerikalı olduğum için benim kıtamdayım aynı zamanda. Benim kıtam Amerika.

1. Alman şair Heinrich Heine'nin (1797-1856) 1827'de yayımlanmış olan *Şarkılar Kitabı* adlı yapıtı; Türkçeye Behçet Necatigil tarafından çevrilmiştir. (Ç.N.)

2. İngiltere'de 7. yüzyılın ortalarından 9. yüzyılın başlarına kadar en güçlü Anglosakson krallığı. (Ç.N.)

Seksen yaşında olduğumun kuşkusuz farkındayım. Her an ölebileceğimi umuyorum ama yaşamayı sürdürmekten, hayal kurmak benim işim olduğuna göre hayal kurmayı sürdürmekten başka ne gelir elimden? Durmadan hayal kurmalıyım, sonra da o hayaller sözcüklere dönüşmeli, ben de o sözcüklerle boğuşmalı, onlarla elimden gelenin en iyisini ya da en kötüsünü ortaya koymalıyım.

Çağımın en büyük edebiyatçılarından Jorge Luis Borges, öykü, şiir, deneme gibi türlerin sınırlarını bulanıklaştıran bir yazar. Yaşama, ölüme, edebiyata, sanata, seyahate ve daha nice konulara değindiği bu sohbetlerde de söyleşi kalıbına sığmayı reddediyor. Dinleyicilerine, “Ne de olsa kalabalık bir yanılsamadır. Kalabalık diye bir şey yoktur. Ben sizinle teke tek konuşuyorum,” diyor. Gerçekten de sayfadan uzayıp okurlarıyla da teke tek konuşmayı başarıyor.

Karabasanlar, labirentler, aynalar gibi edebiyatında önemli yer tutan temalar, Eski İngilizce ve Eski İskandinav sagaları gibi hayatı boyunca ilgisini çekmiş konular, Whitman ve Poe gibi el üstünde tuttuğu yazarlar, Borges’in seksenli yaşlarında yaptığı bu sohbetlerin hepsinde iç içe geçmiş bir şekilde karşımıza çıkıyor. *Borges Sekseninde*, ustayı yakından tanımak isteyenler için samimi ve eşsiz bir portre çiziyor.

